

Т.В. Семенюк,
кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри
(Житомирський інститут післядипломної педагогічної освіти)

І. ОГІЄНКО ТА СУЧАСНА ШКОЛА

В статті розкривається роль і значення педагогічного спадку І. Огієнка в реформуванні і оновленні національної освіти, формуванні духовних цінностей при використанні інноваційних технологій навчання в сучасній школі.

Якби ми вчилися так, як треба,
То й мудрість би була своя...
Тарас Шевченко

Становлення національної системи освіти України, оновлення змісту загальної середньої освіти, відповідно до нової 12-річної школи, формування вчителя і учня нової генерації потребує сучасного науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу, озброєння вчителів-практиків інноваційними педагогічними технологіями.

Вивчення літературної спадщини І. Огієнка дає підставу вважати його видатним українським просвітителем, педагогом, фундатором національної системи освіти і виховання.

Чільне місце в духовній спадщині І. Огієнка займають книги "Бог і світ. Читання для молоді недільних і українських шкіл і родин", яка розкриває основи і зміст морального виховання, а в праці "Українська культура" обґрунтовує положення про духовність та освіченість українців [1;2;3]. На сучасному етапі, коли освіта спрямована на втілення в життя української національної ідеї, коли на з'їзді освітян України прийнято документ "Національна доктрина розвитку освіти України", актуальними залишаються питання, які піднімав І. Огієнко біля 100 років тому, а саме: "Чи справді нам потрібні окремі школи з нашою мовою, окремі університети, чи може це тільки наші випадки, як про все це кажуть невідомі люде?" [1].

Освіта виховує громадянина і патріота України, прищеплює любов до української мови і культури, до народних традицій, і це підтверджує у своїх творах І. Огієнко. "І поки живе мова – житиме народ, яко національність", а далі він зазначає: "Український народ – це той казковий велетень, що коли його рубали надвоє – то й сили ставало вдвоє, коли рубали його далі – то сила все росла та росла, все на ворогів з боєм йшла..." [2].

Нині відбувається переорієнтація свідомості мільйонів людей на світоглядні та морально-етичні цінності християнства. Погляди І. Огієнка на духовний розвиток особистості з позиції християнської моралі знайшли висвітлення і обґрунтування в працях "Живімо правдою", "Віра. Слово во время люте", "Обожнення людини – ціль людського життя", у проповідях і виступах" [4].

Духовність І. Огієнко розглядав як складну багатовимірну систему ціннісних орієнтирів, що тісно пов'язані зі свідомістю людини, її інтересами та ставленням до навколишньої дійсності і до самої себе як соціального індивіда.

Сьогодні, коли відбувається перебудова сучасної школи, оновлюється її зміст, все більше ми відчуваємо як бракує і дитячим, і дорослим душам духовності.

Запроваджуючи та розробляючи інноваційні, особистісно зорієнтовані технології навчання, в їх основу закладають ідеї розвитку духовної особистості, що були запропоновані І. Огієнком. Він вважав орієнтацію молоді на духовні цінності християнства найважливішим чинником національного відродження країни.

Духовність І. Огієнко розглядав як складну багато вимірну систему ціннісних орієнтирів, що пов'язані з життєвими цілями та мораллю християнства. Тому для розвитку духовної особистості важливим є:

- утвердження гуманних начал у міжлюдських стосунках: доброти, справедливості, взаємоповаги, сумлінності, принциповості, толерантності, щирості;
- розвиток національної свідомості та участі у примноженні традицій народу;
- відповідальне й турботливе ставлення до людей;
- усвідомлення необхідності діяти на благо людства;
- заохочення здатності мислити самокритично і практично [2:4].

Так, інноваційна модель модульно-розвивального навчання реалізує досконаліший механізм системного впливу навчання (оточення) на особистість учня. Вона обґрунтовує та обстоює закони і принципи таких універсальних соціально-психологічних процесів, як занурення особистості у культурно-історичні пласти загальнолюдського досвіду і вивільнення її від деструктивних обмежень та впливів довкілля, які сприяють самореалізації особистості, її духовному зростанню [5;6;7].

Специфіка модульно-розвивального навчання полягає в найінтенсивнішій роботі учня і вчителя над самим собою, що забезпечує максимальну реалізацію їхніх психоемоційних, розумових та духовних можливостей, творче сприйняття особистого "Я" у просторі і часі, що відбувається як довершена послідовність драматичних технологій ведення навчального заняття від установчо-мотиваційного до духовно-естетичного етапу.

Модульно-розвивальне навчання, яке запроваджується у загальноосвітніх школах України за моделлю А.В. Фурмана, обґрунтовує та обстоює закони і принципи таких універсальних соціально-психологічних процесів, як занурення особистості у культурно-історичні пласти загальнолюдського досвіду і вивільнення її від деструктивних обмежень та впливів довкілля, що розпочинається на етапі проектно-конструкторської діяльності вчителів при створенні програмово-методичного забезпечення (граф-схеми та наукові проекти навчального модуля, розвивальні міні-підручники, програми самореалізації особистості та освітні сценарії).

Запропонована структура проблемно-модульної програми створює можливості для наукового проектування розвивального простору, розвивальної взаємодії вчителя і класного колективу як взаємодоповнення складових соціокультурного досвіду – знань, норм, цінностей. В ході повноцінного функціонування навчального модуля на основі цих програм наукові знання стають інструментом свідомої діяльності учнів, норми системно втілюються у програмах творення довкілля і власної поведінки, а цінності тотально заповнюють простір моральних учинків, краси і духовності. Водночас соціально-культурний досвід не тільки наповнює шкільну практику, він ще й збагачує внутрішній світ учня новим змістом, сприяє психо-соціальному розвитку його особистості, духовному розквіту.

Про системний характер організованої проектно-мислительної діяльності свідчать рівні проектування (стратегія, тактика, техніка, проектно-мислительна діяльність) проблемно-модульних програм, що вичерпно характеризують процес руху науковців і практиків від розв'язання стрижневих завдань до набування досвіду вирішення локальних питань модульно-розвивальних технік викладання окремих навчальних модулів (розділів, тем).

Вперше ґрунтовна наукова програма відродження та розвитку різних сторін українського менталітету, життєтворчого збагачення української душі і родовідного етносоціуму реалізується педагогічними колективами ЗОШ № 80 м. Дніпропетровська ("Школа ментальності"), ліцею № 157 м. Києва ("Школа віри"), ЗОШ № 4 м. Южний Одеської області ("Школа духовності"), ЗОШ № 10 м. Бердичева ("Школа розуміння") та ін.

Програми діяльності даних експериментальних шкіл направлені на створення моделі інноваційного соціально-психологічно-культурного простору, який ґрунтується на принципах ментальності, духовності, розвитковості і модульності, спрямований на збагачення змісту національної середньої освіти. Його теоретичним орієнтиром є "науковий підхід до тлумачення освіти як найважливішого інституту духовного життя суспільства, національної безпеки держави, благополуччя та психологічного здоров'я підростаючого покоління" [8].

Принцип ментальності, як відомо, стосується змісту життєактивності індивіда, оскільки характеризує внутрішній, духовний світ особистості. Згідно з психоаналітичною теорією З. Фрейда, більшість людського досвіду знаходиться поза межами сфери свідомого і проявляється як неусвідомлені потяги.

Отже, духовний світ ментальності за своєю сутністю має інтерсуб'єктивний характер, він утримує велику кількість психічних процесів утворень і механізмів, які усвідомлюються і раціоналізуються частково і фрагментарно.

Ментальність – чуттєво-мислительний інструментарій бачення світу, достеменно не прорефлексований і логічно не обґрунтований. Ментальність не ідентична ідеології як чітко визначеній системі мислєдїяльності. Вона швидше є переживаннями думки на шляху до усвідомлення буття. В кожному суспільстві є специфічні умови для структурування суспільної свідомості: традиції, культура, мова, спосіб життя і релігійність утворюють своєрідну матрицю, в межах якої власне й формується національна ментальність. Ментальність тісно пов'язана із самоактуалізацією, самоусвідомленням, самовираженням особистості. Ось чому при проектуванні граф-схем, наукових проєктів навчальних модулів слід враховувати ментальність учнів, батьків, учителів, друзів, тобто соціум, в якому працює школа.

Принцип духовності передбачає глибоке психолого-дидактичне адаптування змісту навчальних курсів до соціокультурного простору навчання, що забезпечує інтенсивну внутрішню роботу вчителя і учня над самим собою, максимально реалізує їхні емоційно-психологічні та духовно-вольові резерви. Перебіг виховного ритму, гуманізуючи навчально-предметний зміст і породжуючи у кожного нормативно-регуляційну активність певного типу, неподільно пов'язаний з двома іншими ритмами – навчальним та освітнім, що дає змогу плекати окултурений досвід організованого духовного співжиття особистості – від їхніх потреб до ситуативної поведінки.

У зв'язку з цим у теорії модульного навчання виявлено сьомий етап технологічної реалізації – духовно-естетичний, до його психолого-педагогічного змісту входять: факти внутрішнього осягнення власного духовного збагачення; творче сприйняття особистого "Я" у просторі і часі; участь у добрій справі чи діяльності; пошук позитивного в оточенні; творення і відображення у слові та малюнках образів, душевних станів, рефлексивні дії і вчинки щодо зміцнення віри в себе, життя, людей.

Розробка новітньої парадигми освіти передбачає створення такої категоріальної матриці, яка смислово моделювала б суттєві параметри розвитку соціально-культурного простору у вимірах – освіченість, пристрасність, творчість, досвід. Основою для них слугують свідомість, любов, інтуїція і мудрість.

"Мудрість – це показник духовної гармонії людини і Всесвіту, що характеризує здатність найкращим чином досягти найблагородніших цілей" [8].

За нових умов вчитель і учень – виробники і носії кращого соціально-культурного досвіду нації і людства, які професійно займаються творенням в соціальному оточенні вчинків істини, краси, добра, свободи, що забезпечує їхній саморозвиток і самоактуалізацію на рівнях суб'єкта, особистості, індивідууму. Прискорений культурний розвиток особистості за нової освітньої системи забезпечується тим, що вчитель і учень навчаються усвідомлено працювати як із основними різновидами освітнього змісту (психолого-педагогічного, навчально-предметного, методично-засобового, управлінсько-технологічного), так і з різними рівнями власної психічної активності і самоактивності, що стимулює актуалізацію внутрішніх джерел саморозвитку на позитивному потенціалі "Я – концепції".

Модульно-розвивальна система реалізує структурно-функціональну модель соціального розуміння і організовується у дві фази – інтелектуальне і духовне розуміння. Цей процес здійснюється в соціальній організації за допомогою мови і мовлення як найбільш важливих способів культурного зростання особистості – цілеспрямовано.

ване творення особистістю духовних потреб і вчинків, етнонаціонального і власного ментального досвіду за законами християнської моралі: істини, добра, краси, гармонії.

Таким чином, погляди та праці наших попередників: І. Огієнка, Г. Ващенко, Я. Чепіги та ін. – мають стати важливим джерелом для розроблення теорій оновлення національної освіти та виховання духовних особистостей в сучасній школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. – К., 1918. – 272 с.
2. Огієнко І. Граматика української мови. – К., 1918. – С. 19–21.
3. Марушкевич А. Джерела духовності // Рідна шк. – 1997. – № 8. – С. 8–9.
4. Кучинська І. Вплив християнської моралі на духовний розвиток особистості в творчій спадщині І. Огієнка // Українська л-ра в заг. осв. шк. – 1999. – № 6. – С. 50–52.
5. Фурман А. Соціальне розуміння – основи паритетної освітньої співдіяльності // Психологія і суспільство. – 2000. – № 2. – С. 25–30.
6. Семенюк Т. Проектування освітнього простору // Пед. Житомирщина. – 2000. – № 1.
7. Школа розуміння: Програма дослідно-експериментальної роботи ЗОШ № 10 м. Бердичева на 1995–2007 роки. – К., 1996. – 36 с.
8. Фурман А. Українська ментальність та її культурно-психологічні координати // Психологія і суспільство. – 2001. – № 1. – С. 34–39.

Матеріал надійшов до редакції 16.11.2001 р.

Семенюк Т. В. И. Огиенко и современная школа.

В статье раскрывается роль и значение педагогического наследия И. Огиенко в реформировании и обновлении национального образования, формировании духовных ценностей при использовании инновационных технологий обучения в современной школе.

Semenyuk T. V. Ogiyenko and modern school.

The article deals with the role and significance of I. Ogiyenko's pedagogical heritage in reforming and renovation of national education system and spiritual upbringing, including the use of the latest technologies in modern school.